

Peter Scherber | Literární život jako předmět literární historie

NA ÚVOD

Stat německého slavisty (specializací slovenisty a rusisty) a informatika Petera Scherbera (*1939) „*Literary life*“ as a topic of literary history byla publikována ve sborníku *Issues in Slavic Literary and Cultural Theory = Studien zur Literatur- und Kulturtheorie in Osteuropa* (Bochum 1989, ed. Karl Eimermacher). Přináší stručnou rekapitulaci užívání pojmu *literární život* v německé, ruské a polské literární vědě od dvacátých do osmdesátých let 20. století. Ač se jedná o text přehledový a po stránce materiálové uzavřený již před delší dobou, pokládáme za účelné předložit jeho českou verzi, a to ze dvou důvodů. Jednak přibližuje pojem, který sice bývá v českých literárněhistorických pracích užíván, zřídka však teoreticky reflektován. Výstižným dokladem této skutečnosti může být podoba příslušného hesla ve *Slovníku literární teorie* (VLAŠÍN 1977), jež zcela opomíjí soudobý intenzivní zájem o sledovanou problematiku v zahraničí, a také bibliografický appendix příslušného hesla, odkazující na dvě domácí stati, z nichž první je časopiseckým článkem a druhá ideologicky silně deformovanou kapitolou historické publikace.

Druhým, závažnějším důvodem je skutečnost, že předkládaný text spolu s genealogií pojmu *literární život* názorně přibližuje také posuny myšlení v širší oblasti sociologie literatury. Autor studie připomíná práce, jež (vyjma tradice formalistické) v uvažování o české literatuře prakticky nebyly reflektovány (například studie Götze Wienolda, Niklase Luhmanna, Siegfrieda J. Schmidta). Je to patrné i na seznamu literatury, z něž byly podle našich údajů v plném znění přeloženy pouze práce Borise Ejchenbauma a Janusze Sławińskiego, obě do slovenštiny.

Zkoumání problematiky literárního života v Polsku kontinuálně pokračovalo i v období, které již studie Petera Scherbera nepokrývá, a to v rámci studií navazujících na Żółkiewského koncepci vědy o literární kultuře. O její souhrnné rozpracování se kromě iniciátora disciplíny pokoušel rovněž Krzysztof Dmítruk. Ten v knize *Literatura – Społeczeństwo – Przestrzeń. Przemiany układu kultury literackiej* (DMÍTRUK 1980) provedl detailní analýzu sociální struktury autorské části komunikačního řetězce v různých obdobích polských literárních dějin a zaměřil se rovněž na problematiku prostorových modelů literární kultury (uspořádání literárních center). Řada empirických studií, jež v Polsku

i po postupném odklonu od teoretického literárněsociologického bádání až do současnosti vznikají, se týká právě oblasti tzv. literární geografie. Mezi podnětné projekty tohoto typu z poslední doby patří mj. lexikografická příručka Zbigniewa Zielonky *Geografia życia literackiego polskiego kręgu kulturowego na Śląsku* (ZIELONKA 1994), jež obsahuje stručný popis vývoje jednotlivých literárních středisek, základní údaje k jejich demografické a sociální struktuře, charakteristiku kulturních, vzdělávacích, nakladatelských a dalších institucí a medailony významných osobností s nimi spjatých. V úvodní studii autor přibližuje pojem literární geografie a formuluje metodologická kritéria užitá pro sestavování jednotlivých hesel.

Další část polské produkce s příslušnou tematikou se věnuje průzkumu jednotlivých literárních center, zejména tzv. *Kres wschodnich*, oblastí bývalého východního pohraničí ležících dnes na Ukrajině, v Bělorusku a na Litvě. Z poslední doby připomeňme alespoň práce Tadeusze Zienkiewicze *Polskie życie literackie w Mińsku w XIX i na początku XX wieku (do roku 1921)* (ZIENKIEWICZ 1997) či Joanny Chłostové *Polskie życie literackie we Lwowie w latach 1939–1941 w świetle oficjalnej prasy polskojęzycznej* (CHŁOSTA 2000), rovněž navazující na texty Żółkiewského, Dmitruka a Sławińskiego.

Studie Petra Scherberba se však zaměřila především na odborný kontext německý, v němž jsou perspektivy vývoje bádání dodnes zřetelně otevřenější. Někteří autoři s pojmem literárního života pracují i v devadesátých letech, a to víceméně v duchu tradičního vymezení Reinharda WITTMANA (1982). Platí to např. o sborníku *Literarisches Leben. Umschreibungen der Literaturgeschichte* (BECKER 1994), zaměřeném na období 19. století. Sborník obsahuje práce k časopisecky uveřejňované beletrii, k časopisu samotnému a k dynamice jeho proměn, k obecné problematice distribuce literatury, empiricky pojatému průzkumu čtenářství a dalším souvisejícím otázkám. Pozoruhodný projekt internetové databáze věnované literatuře německy mluvících zemí od roku 1945 *Literarisches Leben* (<http://www.literarischesleben.uni-goettingen.de>) shromažďuje například údaje týkající se literárních skupin, udělených ocenění či literární kritiky.

Druhá část Scherberova článku a jeho definice pojmu odkazuje na paradigmatický posun, k němuž v době jejího vzniku došlo. Aplikovány tradičních, mj. marxistické podněty rozvíjejících metod, jejichž výsledkem byly rozsáhlé projekty dějin literatury, bylo v Německu postupně uzavřeno v sedmdesátých a osmdesátých letech. Tím se uvolnil prostor pro plnou recepci systémové teorie, úspěšně se uplatňující i v dalších vědních disciplínách jako biologie, sociologie, ekonomie atd. (srov. JESSING – KÖHNEN 2003, NÜNNING 2004). Pro vstup těchto podnětů do zkoumání literárního života a německé literární sociologie vůbec měla zásadní význam publikace Siegfrieda J. Schmidta *Die Selbstorganisation des Sozialsystems Literatur im 18. Jahrhundert* (SCHMIDT 1989), v níž autor rozvinul koncepci sociologa Niklase Luhmanna a aplikoval ji na literární oblast. Literatura je ve Schmidově pojetí autonomním systémem s vlastní strukturou, řídící se vlastními zákonitostmi; je charakterizována vnitřní komunikací a existuje vedle dalších vzájemně komunikujících systémů (ekonomika, politika, výchova). Právě proměňující se vztah mezi různými systémy se stává iniciátorem vývoje. Pro postižení li-

terárního systému vychází Schmidt z komunikační perspektivy. Při jeho popisu zdůrazňuje zejména funkce sebeorganizace a sebezporování (které také zakládají prostor pro využití literárněvědných metod zaměřených „na dílo“). Prvořadou úlohu mají v systému jednotlivé literární instituce, samotný pojem literární život je u Schmidta nahrazován přesnějším a pevněji ukotveným označením *sociální systém literatury*. Systémová teorie, s ní související koncept empirické literární vědy (srov. SCHMIDT 1991) a prozkoumávání možností jejich propojení s dalšími disciplínami, zejména s vědou o médiích (teorií masové komunikace) a rovněž třeba s heremeneutikou či gender studies, patří i dnes k intenzivně zkoumaným tématům (srov. FOHRMANN-MÜLLER 1996; KAMPMANN 2004). Nebyly však zatím výrazněji aplikovány v souhrnnějších materiálově či historicky zaměřených publikacích.

Dalším důležitým impulzem pro rozpracovávání literárněsociologických přístupů, jak dokládají publikace posledních let (BOGUSZ 2005, MAGERSKI 2004), se v německy mluvících zemích stal překlad klíčové práce sociologa Pierra Bourdieua *Les règles de l'art* (BOURDIEU 1999).

Pro český kontext je v tomto ohledu rozhodně podstatné, že sledovaná témata literární sociologie jsou bez ohledu na pojmenování nadále reflektována. Nejzávažnější práce posledních let by si rozhodně zasloužily větší pozornost, ne-li překlad. Text Petera Scherbera ovšem dokládá, že alespoň ve formě antologie by bylo prospěšné zveřejnit i texty starší.

Text jsme pro otištění v ČL zkrátali o poslední odstavce, úzce zaměřené k literárnímu životu v Sovětském svazu ve dvacátých letech 20. století. Při překladu citátů z polské, ruské i německé odborné literatury, pokud nám byla dostupná, jsme přihlédlí k originálnímu znění, na něž pak odkazujeme v literatuře.

Tomáš Pavlíček

■ LITERATURA

BECKER, Eva Dorothea

1994 *Literarisches Leben. Umschreibungen der Literaturgeschichte* (Saarbrücken: Röhrig Universitätsverlag)

BOGUSZ, Tanja

2005 *Avantgarde und Feldtheorie. André Breton und die surrealistische Bewegung im literarischen Feld nach Bourdieu* (Frankfurt am Main: Lang)

BOURDIEU, Pierre

1999 *Die Regeln der Kunst. Genese und Struktur des literarischen Feldes* (Frankfurt am Main: Suhrkamp)

DMITRUK, Krzysztof

1980 *Literatura – Społeczństwo – Przestrzeń. Przemiany układu kultury literackiej* (Wrocław: Wydawnictwo PAN)

EJCHENBAUM, Boris

1971 „Literatúra a spisovateľ“; in Mikuláš Bakoš (ed.): *Teória literatúry*, do slovenštiny preložil Mikuláš Bakoš (Bratislava: Pravda), s. 158–178

FOHRMANN, Jürgen – MÜLLER, Harro (edd.)

1996 *Systemtheorie der Literatur* (München: Fink)

CHŁOSTA, Joanna

2000 *Polskie życie literackie we Lwowie w latach 1939–1941 w świetle oficjalnej prasy polskojęzycznej* (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego)

JEBING, Benedikt – KÖHNEN, Ralph

2003 *Einführung in die neuere deutsche Literaturwissenschaft* (Stuttgart: Metzler)

KAMPMANN, Sabine (ed.)

2004 *Gender studies und Systemtheorie. Studien zu einem Theorietransfer* (Bielefeld: Transcript)

MAGERSKI, Christine

2004 *Die Konstituierung des literarischen Feldes in Deutschland nach 1871. Berliner Moderne, Literaturkritik und die Anfänge der Literatursoziologie* (Tübingen: Niemeyer)

NÜNNING, Ansgar (ed.)

2004 *Metzler-Lexikon Literatur- und Kulturtheorie. Ansätze – Personen – Grundbegriffe* (Stuttgart: Metzler)

SCHMIDT, Siegfried J.

1989 *Die Selbstorganisation des Sozialsystems Literatur im 18. Jahrhundert* (Frankfurt am Main: Suhrkamp)

1991 *Grundriss der empirischen Literaturwissenschaft* (Frankfurt am Main: Suhrkamp)

SŁAWIŃSKI, Janusz

1973 „Literárna sociológia a historická poetika“; in Štefan Krivuš, Anton Popovič (edd.): *Literárna komunikácia*, do slovenštiny preložil Pavol Winczer (Martin: Matica slovenská), s. 139–162

VLAŠÍN, Štěpán et al. (edd.)

1977 *Slovník literární teorie* (Praha: Československý spisovatel)

WITTMANN, Reinhard

1982 *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert. Beiträge zum literarischen Leben 1750–1880* (Tübingen: Niemeyer)

ZIELONKA, Zbigniew

1994 *Geografia życia literackiego polskiego kręgu kulturowego na Śląsku*
(Ślupsk: Wyższa Szkoła Pedagogiczna)

ZIENKIEWICZ, Tadeusz

1997 *Polskie życie literackie w Mińsku w XIX i na początku XX wieku (do roku 1921)* (Olsztyn: Wyższa Szkoła Pedagogiczna)

Literární slovníky se o definici literárního života pokoušejí zřídka-kdy. Až na několik výjimek (srov. polský *Słownik terminów literackich* z roku 1976, k němuž se ještě vrátíme) nebyl tak pojem dosud zahrnut do kodifikovaného aparátu literární vědy. V roce 1968 poznamenali Eva D. Beckerová a Manfred Dehn v úvodu ke své bibliografii literárního života, že „dosud nebyly napsány dějiny tohoto života v Německu“ (BECKER-DEHN 1968: 7, podobně WIENOLD 1972: 186–187); pojem sám ani jeho místo v literárním bádání nebyly dostatečně objasněny dodnes.¹

Pokud jde o vývoj akceptace pojmu, mezerovitý náčrt podal Reinhard Wittmann ve svém přehledu dosavadní literatury předmětu (WITTMANN 1982: 232–252). Týž autor se pokusil stanovit alespoň provizorně okruh problémů, jež by výzkum literárního života mohl zahrnout:

[...] jde o historické prostředí, v němž literatura vzniká, je rozšiřována a čtena. Patří sem jak faktory na literární komunikaci bezprostředně se podílející (tedy producenti, distributoři a recipienti literatury), tak vlivy politické, sociální, ekonomické a obecně kulturní povahy, které na tento proces spolupůsobí „zvenčí“.

(IBID.: 233)

Toto pojetí, jakkoli vyznívá neurčitě a neohraničeně, se udržuje v kritické permanenci, a to právě díky své nepřesnosti. Spadá do „subkultury“ literárních bádání: i když jej postrádáme ve slovnících, jazyk profese se nebrání jeho užití.

Šlo by přirozeně citovat mnoho výroků na adresu literárního života, z nichž na některé v dalším výkladu ještě odkážeme. Ukázalo by se, že se pojem literárního života a jeho paralely užívají dvěma

---

¹ Studie byla otištěna v roce 1989 – pozn. překl.

způsoby, v širším a užším významu. Zatímco v širším smyslu termín (nebo jeho synonyma jako „literární prostředí“ [*milieu*], „literární společnost“ [*Literaturgesellschaft*], „literární svět“, „literární veřejnost“ [*Öffentlichkeit*], „literární pole“, respektive „silové pole literatury“ [*Kräftefeld*], „literární kultura“) označuje veškerý systém literární komunikace, v redukované verzi se vztahuje na to, co bychom mohli označit za „literární provoz“ (*Literaturbetrieb*, rusky *litěraturnyj byt*), a tedy k limitované oblasti trhu, k mechanismům oběhu a distribuce, zbaveným souvislosti s dalšími jevy.

K prvním, kdo v rámci literární vědy termín použil, patřil Paul Merker. Ve svém eseji *Neue Aufgaben der deutschen Literaturgeschichte* z roku 1921 (MERKER 1921, srov. SCHARFSCHWERDT 1977: 96–98, BECKER-DEHN 1968: 8–9, GUTHKE 1975: 363 a FÜGEN 1971: 25–26) vyzval k novému nasměrování literárního bádání na vědecké studium literárních dějin v intencích toho, co sám vyvinul a pojmenoval jako „socioliterární metodu“ (*sozialliterarische Methode*). Ačkoli své názory razil s velkou vehemencí, literární život v jeho pojetí je nutno považovat za totožný s literaturou jako takovou. Úzce filologické hledisko opouští Merker jedině tehdy, když tvrdí, že soudobá textová a biografická kritika zatlačuje do pozadí studium „velkého pohybu a rozhodujících směrů vývoje“ (MERKER 1921: 15).

Prvořadou důležitost má pro jeho socioliterární metodu to, co nazval principem „historicky společného“:

Namísto jedinečného literárního díla a osobnosti, které obvykle přitahuje naši pozornost, tvoří základnu našeho bádání a občas jsou i tím posledním, čeho se naše úvahy dobírají, „societas litterarum“, obecná myšlenková a literární struktura období, jež se zde stává středem zájmu.

(IBID.: 49)

Merker se také dotýká pojmu „literární“ nebo „historické prostředí“ (*milieu*) (IBID.: 50, 53 a 62). Toto prostředí má být podle něho vnímáno jako „živná půda“ literární individuality. V dané souvislosti rozvíjí model navzájem determinovaných vrstev faktorů, jež „všechny tím či oním způsobem vyživují jednotlivé »rostliny« (tj. jednotlivá literární díla), které jsou nezávislé pouze na pohled“ (IBID.: 63). Pokud jde o přesnější pojmovou diferenciaci literárního života a literárního prostředí, autor daleko nedospěl. Podřadil literární či historické prostředí jako jeden z jejích úseků širší sféře literárního života.

S odkazem mimo jiné právě na Merkera vytyčil roku 1925 svoji koncepci P. N. Sakulin. I on spatřoval v zohlednění příslušné problematiky otázku zásadní důležitosti pro budoucí syntetickou rekonstrukci literárních dějin. Požadoval zkoumat „nejen umělecká díla a samotné slovesné umělce, ale veškerý komplex jevů, jež jsou neodlučitelně svázány s existováním literatury“ (SAKULIN 1925b: 24–34). Procesuálním pojetím a začleněním do systému literární komunikace Sakulinova definice překonala prvotní pokus Paula Merkera:

Literatura je tvořena spisovatelem a poté osvojována příslušným prostředím. Proces tvorby a proces recepce jsou souvztažné. Recepce je proces druhotně-tvářčí. [...] Okolo děl a autorů vyvstává specifické ovzduší, atmosféra, specifické „každodenní bytí“ (*byt*), které lze nazvat literárním životem. Jeho aktéry jsou autor, čtenář, kritik, teoretik. Společnou tvářčí činností formují literární život, jediný proces hodný stát se předmětem syntetického studia. Literární historie se takto rozpíná až po hranice dějin literárního života.

Sakulin oponuje sociologickým, „vulgárně sociologickým“, jak je sám nazývá, pohledům na literární život. Příslušný výzkum podle něho nesmí končit na rovině obecných dějin společnosti; omylů tohoto druhu bylo historiky literatury učiněno více než dost. Podle Sakulina je třeba zaměřit se na literaturu samu a na literární život jí indukovaný a s ní spojený. Literární skupiny, školy a podobně rovněž klasifikuje jako entity literárního života (srov. SAKULIN 1925a: 146–147).

Jednu kapitolu studie *Sociologičeskij metod v literaturověděni* věnuje Sakulin koncepci literárního prostředí, což je pro něho (podobně jako pro Merkera, byť v posunutém významu) klíčová komponenta literárního života:

Spisovatel je obklopen bohatě nasycenou atmosférou, jež vytváří jakousi bariéru mezi ním a sociálním prostředím v širším slova smyslu. Toto literární prostředí funguje současně jako prizma lomící aktivitu všech ostatních faktorů, i jako samostatný faktor literárního života. Jsouc částí celkové sociální struktury, má literární prostředí zcela konkrétní rysy sociálního útvaru. V jeho hranicích se uskutečňuje svébytný **literární život**, sociologicky podmíněný, avšak nezávislý.

Naznačený vztah mezi celkem a faktory, které jej podmiňují, není však v práci dostatečně vysvětlen. Sakulin často literární prostředí a literární život synonymizuje. Ani jím rozvinutý model vzájemně determinovaných vrstev kulturních jevů (dílo → autor → literární

prostředí → kulturní prostředí → sociální prostředí; srov. IBID.: 148) není proto s to pojem literárního života skutečně lokalizovat.

Tři roky po Sakulinovi se pojmu prostředí (*milieu*) chopil Bachtinův leningradský kroužek.² Zde se literárním prostředím míní „souhrn všech sociálně působících literárních prací dané epochy a dané sociální skupiny“ (MEDVEDĚV 1976: 34). Literární život brali představitelé kroužku opět vlastně jako literaturu samu, tedy jako souhrn sdělovaných obsahů (spíše než jako soubor všech účastníků literární komunikace a jejich vzájemných vztahů). Pro Medveděva/Bachtina představují objekt literárněhistorického zájmu pouze texty, zasazené do systému literatury dané epochy (to jest do literárního prostředí) a ovlivněné ideologickým a sociálně-ekonomickým prostředím:³

Dějiny literatury zkoumají konkrétní život uměleckého díla ve formativním rámci literárního prostředí, zkoumají literární prostředí ve formativním rámci je obklopujícího ideologického prostředí, a zkoumají posledně zmíněné ideologické prostředí ve formativním rámci sociálně-ekonomické sféry, která jím prostupuje.

(MEDVEDĚV 1976: 36)

Během poslední vývojové fáze ruského formalismu⁴ přišli Jurij Tyňanov a Boris Ejchenbaum s pojmy *byt*, respektive *litěraturnyj byt*. Ty zde vztáhneme k již zmíněným ruským terminologickým návrhům z téže doby (Sakulin, Medveděv) i k pozdějším pokusům definovat literární život.

Tyňanovova představa vývoje je založena na ideji literatury jako systému (srov. TYŇANOV 1977: 272). V jeho pohledu představují literární dílo a literatura systémy, jež jsou ve vzájemném vztahu i ve vztahu k systémům dalším. Systém literatury („literární řád“) koreluje s ostatními „řády“; tak vzniká systém systémů. „Řády“ přiléhající k „řádu“ literatury jsou tím, čemu Tyňanov říká „byt“. Systémová teorie si žádá, aby byl „byt“ identifikován na pozadí literárního systému, určován ze svého vztahu k němu.⁵ Zkoumaje vnější vztahy

² Srov. MEDVEDĚV 1976. Práce poprvé rusky vyšla v roce 1928 pod jménem P. N. Medveděva. Existují některé doklady, že M. M. Bachtin byl přinejmenším spoluautorem práce.

³ Proto Medveděv/Bachtin využívá přizpůsobený a upravený Sakulinův, respektive Merkerův model vrstev.

⁴ V této souvislosti mluví HANSEN-LÖVE 1978 o třetí fázi ruského formalismu a jeho koncepci sociologie literatury.

systému literatury, spatřuje Tyňanov důsledek oboustranného vlivu mezi vnitřním a vnějším „řádem“ v novém a novém vtiskování literárních funkcí faktorům „bytu“, v „expandování“ literatury do „života“. ⁶ Tyňanov se nikdy nepokusil o teoretické položení „bytu“ do těsné blízkosti literatury (jak to zhruba v téže době učinil Ejchenbaum vytyčením pojmu *literaturnyj byt*). Přesto by rozpracování jeho modelu mohlo dát implementaci teorie „bytu“ (a tím i literárního života) určitou perspektivu.⁷

Na rozdíl mezi Tyňanovovým pojmem „byt“ a Ejchenbaumovou daleko propracovanější teorií literárního života („literaturnyj byt“) poukázal již ne jeden komentátor.⁸ Podobně jako Tyňanov, chopil se Boris Ejchenbaum problému „literaturnyj byt“ v roce 1927 (srov. EJCHENBAUM 1927, rovněž STRIEDTER 1969: 462–481 a ARONSON – REJSER 1929: 3–7). Hansen-Löve nabídl působivý pokus představit Ejchenbaumovu teorii literárního života (*literaturnyj byt*) jako jednu ze dvou základních koncepcí „pragmatického modelu“, tj. třetí a nejrozvinutější fáze ruského formalismu. Ze dvou Ejchenbaumových prací lze však podobnou „literárně-sociologickou koncepcí“ vystopovat jen s obtížemi. Přesto mohou být Ejchenbaumovy snahy, jeho změny akcentů a posuny ohniska směrem k teorii literárního života jen stěží přehlédnuty. Závažný byl jeho závěr, že se všechny otázky profesionalizace autorů, jejich společenského vlivu (od „solkromosti“ k „veřejnosti“), způsobů společenského sdružování spisovatelů a fungování institucí distribuce budou muset stát novou sférou literárněhistorického zájmu, a to sférou zásadní důležitosti.

⁵ Tyňanov definoval tento vztah jako jazykový: „»byt« se k literatuře vztahuje především svou řečovou stránkou“.

⁶ „Salon – fakt »bytu« – se v této době stává literárním faktem. Tak se formy »bytu« svazují s literární funkcí“ (TYŇANOV 1977: 279). Srov. rovněž (HANSEN-LÖVE 1978: 382–383).

⁷ Z recenze, kterou Tyňanov publikoval německy, lze usuzovat, že určitý výzkum literárního „bytu“ (respektive prostředí, *milieu*) později prováděl: „Ruský pojem literárního milieu je komplexnější. Patří k němu jak problém profesionalizace spisovatelské práce, tak i historická úloha diletantismu, knižního trhu, vztahů mezi časopisem a almanachem“ (TYŇANOV 1929). V sebraném vydání Tyňanovových prací (TYŇANOV 1977: 508 a 520) otiskl editor pasáž rusky, s přesným překladem německého *literarisches Milieu* ruským *literaturnaja sreda*. Je však třeba předpokládat, že Tyňanov neměl na mysli to, co Sakulin a jeho žáci označovali termínem literární prostředí (*milieu*), ale odkazoval namísto toho na formalistický pojem *literaturnyj byt*; je to zřejmé z recenzované knihy i z citace samé.

⁸ Srov. komentář in TYŇANOV (1977: 508 a 520) a HANSEN-LÖVE (1978: 401–402).

Ejchenbaumovo volání po nových kritických přístupech, jež by využily sociologických metod, ovlivnilo práce jeho žáků M. I. Aronsona a S. A. Rejsera a podepsalo se i na cenném sborníku *Slovesnost i komercija*, jehož autory byli T. S. Gric, V. V. Trenin a M. M. Nikitin; fundamentálnější založení pojmu literární život (*litěraturnyj byt*) mimo úzkou doménu „literárního trhu“ však za nastalých kulturně-politických okolností přestalo být možné.

V Německu v roce 1934 převzal Merkerův pojem literárního života Karl VIĚTOR.⁹ Ve svém programním eseji nárokoval pro sociologii literatury dva okruhy působnosti: „sociologii literárního díla“ a „sociologii literárního života“. Uvnitř sociologie literárního života dále rozlišil sociologii umělce („sociologický výklad činitele produkujícího literaturu“), kam podle něho spadá i studium literárních skupin, a sociologii čtenářů. Stranou sociologie čtenářů (jako konzumentů literatury) postuloval ještě potřebu zabývat se obecným vlivem literatury ve společnosti.

Viëtorova koncepce byla zřetelně založena na myšlence literární komunikace a nelze jí vytýkat, že by úkoly literární sociologie svévolně redukovala. Jeho pojetí literárního života bere současně s produkcí a recepcí literatury v úvahu i dopad sdělovaných obsahů na společnost.

V roce 1959 Wolfgang Kayser nazval literární život „jevem širšího rozsahu“, než je sama „literatura“, jíž myslel souhrn literárních děl. Jeho idea literárního života se již opírala o mnohem detailnější porozumění literární komunikaci:

Jistěže tvorba patří do literárního života určitého období, tak jako tam na druhé straně patří i recepce. Mezi těmito dvěma body se nalézají určité instituce, a jen díky jejich působení dochází k propojení mezi tvorbou a recepcí: nakladatelská společnost přijímající rukopis od svého autora, proměňující jej v knihu a připravující nová vydání, pokud se líbí; knihkupec, jemuž je dílo postoupeno a jenž je sám postupuje čtenáři. Mezi pólem tvorby a recepcí se (bez zázemí pevnější institucionalizace) pohybují konečně i kritici – ti posuzují, co bylo vytvořeno, a v tom či onom směru ovlivňují recepci. Tvorba, distribuce, posuzování a recepce – takové jsou síly, jejichž spoluprací a působením se utváří literární život.
(KAYSER 1959: 5)

⁹ Scharfschwerdt široce rozebírá pochybné Viëtorovy motivace k použití sociologie literatury pro ideologické potřeby Třetí říše. V rámci našeho historického přehledu si nicméně Viëtorův pokus systemizovat předmětnou oblast literární sociologie zasluhuje pozornost (srov. SCHARFSCHWERDT 1977: 101–108).

Zmíněné kritické posuzování by se jistě dalo rozebrat přesněji.¹⁰ Kritik vykonává nátlak na obě strany řetězce, všechny ostatní instance komunikačního procesu se v něm protínají. Nejprve ze všeho, když čte primární text, je sám vnímatelem; když píše svůj metatext, svůj článek, stává se autorem; a když je jeho článek distribuován, stává se tím, kdo propaguje (nebo potlačuje) primární text.

Za projev literárního života považuje Kayser také sdružování spisovatelů do skupin, byť si dokáže představit jen asociace akademického typu nebo sdružení reprezentující profesní zájmy. Téměř bez výjimky hovoří o skupinách ve smyslu smíšených organizací, skládajících se z tvůrců i čtenářů a ustavujících se kolem časopisů, jež v minulosti fungovaly jako centra literárních škol či literárních hnutí (srov. *IBID.*: 27–30).¹¹ Mizení takovýchto organizací a následnou izolaci vnímatelů pozoruje Kayser s lítostí. Malá fóra, kde se přátelé scházejí k takové „diskusi o uměleckém díle“, při níž se „dílo otevírá vnímatelům stejně jako samo sobě“, hodnotí totiž jako „nejúčinnější formu literárního života“. Právě ony dávají příležitost, aby se projevila podstata díla jako prvku formujícího literární život, hybatele (*movens*) literárního života. Na první pohled je zřetelné, že Wolfgang Kayser takto pojmu literární život uděluje mimořádný rozsah: „Avšak je to jiná síla, jež trvale podmiňuje literární život a tvoří jeho formy: literatura (*Dichtung*) sama“ (KAYSER 1959: 30).

Kayserův článek Scharfschwerdt dodatečně vyložil jako pokus dát sociologii literárního života následující tři hlavní úkoly:

- 1) nenormativní uchopení literární produkce v celém jejím rozsahu, zahrnujícím i takzvanou konzumní literaturu;
- 2) analýzu tohoto celku vzhledem k „typickému společenskému rozptýlení“ literární produkce;
- 3) nezaujatou analýzu výsledků předchozího úkolu se zřetelem na „historický smysl“ a „společenskou nutnost typické sociální stratifikace“.

(SCHARFSCHWERDT 1977: 15)

U Kaysera není literární život jen záležitostí literárního „provazu“ (*business*), objímá totalitu literární komunikace, spisovatele stejně

¹⁰ Recenzování není jedinou činností spadající do této kategorie. Beckerová a Dehn, kteří Kayserův řetězec použili pro uspořádání své bibliografie, zařadili pod posuzování také kulturní politiku, literární výchovu, cenzuru a literární ceny (BECKER – DEHN 1968).

¹¹ Je samozřejmě obtížné zkoumat tento typ sdružování metodami sociologie skupin.

jako jejich díla. Že autor nezamýšlel podat všeobšáhlu teorii literárního života, není na překážku.

Robert Escarpit publikoval svůj projekt literární sociologie v roce 1958 (ESCARPIT 1958, srov. kritické poznámky in GŁOWIŃSKI 1975 a SCHARFSCHWERDT 1977: 120–126). Tak jako později Fügen, se vrátil ke skromnějšímu chápání sociologie literatury jako „pomocné disciplíny literárního bádání“. Za svůj předmět si zvolil vztahy mezi literárními díly a jednotlivci, majícími s literaturou co do činění. I na takto zúženém poli našel uplatnění pro termín literární prostředí (*milieu*). Escarpit jím míní systém předpokladů, společný v dané situaci všem, kdo se podílejí na literární komunikaci (ESCARPIT 1958: 83n). Jde pravděpodobně o nejužší pojetí tohoto termínu vůbec.

Z omezení předmětu literární sociologie, a tím i literárního života, které zastávali Escarpit a po něm Fügen, vyšli v již citovaném úvodu ke své bibliografii literárního života také E. D. Beckerová a M. Dehn (srov. BECKER – DEHN 1968: 7).

V roce 1977 vydal Jürgen Scharfschwerdt přehledovou studii *Grundprobleme der Literatursoziologie*, kde se ve vstupní kapitole pokusil o svou definici literárního života. Nejprve píše o „literární kultuře“ reprezentující potřeby sociálních vrstev či tříd. Společnost považuje za uspořádaný systém různých literárních kultur, který prioritně tlumočí „systém společenských hodnot“ (SCHARFSCHWERDT 1977: 10). Celek literárního života tomuto modelu společnosti odpovídá. Vhled do něj dávají jen metody příslušející literární sociologii jako svébytné disciplíně:

Pojem literárního života odkazuje ke komplexnímu sociálnímu dění, při němž se uplatňují rozličné literární potřeby a diferencované způsoby jejich uspokojování prostřednictvím diferencovaných literárních kultur a systémů. Ty nutně rozvíjejí – skrze své uspořádání a hierarchizaci – specifické vztahy k dotyčnému sociálnímu systému.

(IBID.)

Pokud se takto vymezený celek literárního života stane součástí funkční analýzy společnosti, může se o něj podle Scharfschwerdta dále opřít koncept „literární společnosti“ (*Literaturgesellschaft*), znamenající „literaturu dané společenské formace v rámci systémové struktury společnosti jako celku“ (IBID.: 11).¹²

¹² K pojmu *Literaturgesellschaft* srov. mj. SCHILLER 1974 a dále Scharfschwerdtovo upřesnění pojmu: „Pojem literární společnost předpokládá

Pojmy literární kultura, literární život a literární společnost jsou v tomto kontextu hierarchicky uspořádány. I zkoumání problematiky, která pod jednotlivé termíny spadá, vyžaduje hierarchizované střídání a pozměňování metody (literárněvědné – literárněsociologické – sociologické).

Polští badatelé již od 60. let publikovali četné empirické studie k historii literárního života (srov. četné bibliografické odkazy in FRYBES 1976). Věnovali se též pojmu samotnému a jejich hledání operativní definice literárního života lze jen stěží přehlédnout. Na dvojnáznost pojmu upozornila v roce 1976 Maria STRASZEWSKA (1976: 442). Literární vědci z Polska mají významný podíl na dnešním úsilí zavést termín literárního života do metajazyka našeho oboru.

První pokus byl učiněn v roce 1965 Michałem Głowińským, který v sociologii literatury spatřoval jeden z oddílů literární vědy, lišící se od ostatních svým předmětem. Při klasifikaci cílů disciplíny uvažoval o sociologii literárního díla, která popisuje dílo jako společenský fakt, a o sociologii literárního života, která v prvé řadě vyžaduje postížení společenské povahy vývoje jevů bezprostředně se družících s literaturou.

Takto chápanou sociologii literárního života dále rozdělil na:

1. sociologii literárních institucí;
2. sociologii literárního povědomí;
3. sociologii fungování literárních děl v dané epoše a v různých sociálních skupinách (GŁOWIŃSKI 1965: 191).

Z roku 1971 pochází studie Janusze Sławińského, věnovaná sociologii literatury a historické poetice. Sławiński upřednostňuje výklad sociologie literárních forem. Do jejího sousedství pak umísťuje sociologii literárního života, od níž – v návaznosti na Escarpita a Fügena – žádá, aby studovala sociální podmínky provázající tvorbu, distribuci a recepci literárních děl (SŁAWIŃSKI 1971: 29, srov. též KROLL 1974: 117–118, FIEGUTH 1975). Literární život je pro něho „relativně autonomní strukturou“ (IBID.: 30), otevřenou literární vědě stejně jako sociologii, každé ovšem z hlediska jejich oborových zájmů. „Materiál bádání je společný (i když ne totožný!),“ praví autor, „ale jeho předmět je odlišný“ (IBID.: 32). Vztah mezi společností a lite-

---

systémový vztah mezi jednotlivými literaturami jedné společnosti. Domáhá se estetické samostatnosti a zároveň je v bezprostředním spojení se systémovým vztahem, jenž charakterizuje společenský život jako život ekonomicko-společensko-kulturní“ (SCHARFSCHWERDT 1977: 217).

rárním životem pokládá Sławiński za vztah systému a subsystému. O možném obsahu zmíněného subsystému pak říká:

Sociální role tvůrců, společenské postavení spisovatele a status jeho profese; rozvrstvení publika a jemu odpovídající úrovně literární kultury čtenářů, společenské motivace vkusu čtenářů a čtenářské volby, typy čtenářské aktivity, recepce tvorby v různých sociálních prostředích; formy přístupu ke knize a cesty jejího oběhu ve společnosti; rozšiřování výtvorů spisovatelské práce, vydavatelská politika a její souvislosti s podmínkami čtenářského trhu; fungování institucí společenské kontroly nad literární tvorbou – to vše jsou příklady zastupující ještě daleko širší rejstřík problémů. (IBID.: 30)¹⁵

Sławiński své pojetí dále upřesnil v již zmíněném *Słowniku terminów literackich*. Sociologii literatury zde přidělil tři oblasti zájmu:

1. zkoumání „sociálních podmínek tvůrčího procesu a díla“;
2. výzkum literárního života;
3. zkoumání „široce chápaných literárních konvencí v jejich vztahu k literární kultuře“ (SŁAWIŃSKI 1976: 409–410).

Pojetí literárního života v druhém z bodů respektuje limitovaný rozsah (srov. výslovný odkaz na Fügena) i přístupy, jež Sławiński navrhl již dříve (viz výše).

Za hranice pozic, zaujatých Sławińským, se ve své vlivné stati, publikované v témže roce jako *Słownik*, vydala Marie Straszewska. Do problematiky literárního života totiž včlenila samo literární dílo:

Obecně vzato zahrnuje pojem „literární život“ dynamiku procesů, k nimž v určité společnosti, na určitém území, v určitém čase dochází ve vztazích mezi následujícími činiteli: společnost v její aktuální kulturní a civilizační formaci – spisovatelé – literární díla – média a mediátoři – příjemci – společnost. Tyto procesy mohou probíhat různými směry. (STRASZEWSKA 1976: 442)¹⁴

Roku 1979 prohlásil Stefan Żółkiewski, že by se dějiny literárního života neměly redukovat na produkování a oběh literatury, ale

¹⁵ Podobná témata uvádí Sławińského heslo „Życie literackie“ in SŁAWIŃSKI (1976: 513) a příslušné odstavce in GŁOWIŃSKI 1972: 478.

¹⁴ Příslušná pasáž ze Sławińského slovníkového hesla určuje literární život jako společenské jevy, které vyvstávají v danou dobu a v daném prostředí na pozadí a za podmínek daných produkováním, oběhem, rozdělováním a recepcí literárních děl – srov. SŁAWIŃSKI 1976: 513.

měly by brát v úvahu literární politiku,¹⁵ komunikaci v nejobecnějším smyslu i chování čtenářské veřejnosti. Vzhledem k celku kultury a k problematice kulturní změny by se dějiny literárního života měly stát součástí „vědeckého studia literární kultury“ založeného na sémantickém přístupu (srov. ŻÓŁKIEWSKI 1979: 416–418). Náčrt tohoto studia uveřejnil Żółkiewski o rok později (srov. ŻÓŁKIEWSKI 1980). V jeho výměru do sebe literární kultura pojímá literární život (zatímco u Scharfschwerdta a Sławińskiego byla naopak literární kultura součástí literárního života, jednou z řady jeho možných stratifikací). U Żółkiewského tedy termín literární kultura označuje systém, který organizuje veškerou literární komunikaci i komunikaci o literatuře, jeho obsahem jsou všechny prvky v systému zúčastněné (účastníci komunikace i komunikované obsahy) a stejně tak vnitřní i vnější vztahy tohoto systémového celku jako takového.

V roce 1972 koncept literárního života podnětně přepracoval Götz Wienold. V knize *Semiotik der Literatur* vyšel z kritiky jednostranného zaměření literární historiografie na dílo. Neustálou proměnu, jíž pole literatury prochází, chápe jako cosi širšího než jen proměnu textů; uvažuje proto o nutnosti rozšířit záběr literární historie tak, aby pojala výzkum aktivit všech těch, kdo texty užívají. Tato „strukturální“ literární historie, zmnožující svůj předmět jak směrem „ven“ (zahrnutím neliterárních textů), tak směrem „dovnitř“ (studiem nejen samotných textů, ale i operací, jež s nimi a nad nimi provádějí účastníci komunikačního procesu), by integrovala též literární život jako jeden ze svých cílových objektů (WIENOLD 1972: 140–151).

„Základní kategorií“ umožňující popis literárního života jsou u Wienolda operace „zpracování textu“ (*Textverarbeitung*). Do této domény strukturujících činností zahrnuje Wienold „všechny aktivity účastníků komunikačního systému dotýkající se textu komunikovaného v daném systému“. Mezi operace s textem náleží „jeho recepce, uchování, sdělování dalším účastníkům, jeho parafrázování nebo transformování do »nových« textů či jiných médií“.¹⁶

¹⁵ „Literární politikou“ Żółkiewski rozumí souhrn určitých představ o literatuře a jejích funkcích, které prostřednictvím takových institucí jako státní aparát, škola či čtenářské spolky prosazovaly různé sociální skupiny (církve, politické strany, odbory atp.). Komplexní analýzu literární politiky v Polsku 1918–1932 autor provedl ve své práci *Literární kultura (1918–1932)* (ŻÓŁKIEWSKI 1973) – pozn. překl.

¹⁶ Tyto operace zahrnují též překlad do jiných jazyků, zestručnění (jež se v současné době stává důležitým oborem v informačních vědách), intertexty a všechny

Takto Wienold vytyčil pragmaticky orientovaný model textu, překonávající idealizovanou, jednodimenzionální představu komunikačního systému odvozenou z telekomunikační praxe. Zatímco ta v podstatě předpokládá jednosměrnou komunikaci mezi autorem a čtenářem, Wienold postavil do popředí dialogicky orientovaný, multidimenzionální a multiprocesový model:

Pro naprostou většinu případů literární komunikace platí, že akt předávání informace mezi dvěma účastníky se zároveň odehrává i mezi všemi ostatními recipienty. Již ze své podstaty pak takováto komunikace vede k nabalování, koncentraci a sdružování (*clustering*) aktivit textového zpracování (jako je vnímání, diskutování, komentování, recenzování atd.).¹⁷ (IBID.: 157)

Literární život je na tomto základě definován jako „množina aktivit tvorby a zpracování textu účastníky komunikačního systému“ (IBID.: 151), nebo, jinými slovy, jako množina „procesů, které mají na komunikaci o literatuře účast“ (IBID.: 188). V perspektivě sémiotiky se nakonec Wienold dovolává takového „strategického pojetí znaku“, jež by přesáhlo konvenční pojetí vztahu mezi znakem a objektem.

Wienoldovu koncepci kriticky zhodnotili a rozpracovali nejrůznější badatelé (srov. BARK 1976, STEINMETZ 1977, WIRRER 1976, IHWE 1974, GÜHLICH – RAIBLE 1977: 280–305, HAUBRICHS 1974: 107–108). Jeho koncepcí zpracování textu se dále chopil S. J. Schmidt a po úpravě ji vtělil do základů své „teorie aktivit literárního provozu“. Tyto aktivity podle něho – stejně jako aktivity produkování, komunikace a vnímání – náleží vždy určitým literárně komunikačním „rolím“ (SCHMIDT 1980). Ačkoli Wienoldův koncept literárního života ponechal stranou svých úvah, lze bezpečně konstatovat, že Schmidtova literatura jako sociální pole příslušných aktivit (nahlížené v pojmech systémové teorie) a Wienoldův literární život jsou jedno a totéž.

Budu-li nyní definovat své pojetí, literární život pro mne odkazuje k celku sociálního pole, v němž se odehrávají aktivity literární komu-

---

druhy metatextů. Pozdější náběhy k systemizaci operací textového zpracování (WIENOLD 1977 a RIESER – WIENOLD 1979) nepostačují. Podobnou ideu implikuje Lotmanův pojem „rekódování“; také Ďurišin svým způsobem připravil pole pro klasifikaci kategorií zpracování literárního textu.

¹⁷ Nepřekvapí, že Wienold ve svých pozdějších studiích o textovém zpracování vzal v úvahu metody výzkumu masové komunikace.

nikace a metakomunikace (komunikování literatury a komunikování o literatuře). Náš výzkum by neměl opomenout tři základní požadavky:

1. V první řadě, literární život nemá být pojímán redukcionisticky.¹⁸ Napříště by se o něm nemělo uvažovat jen v souvislosti s konkrétními funkcemi ze sféry distribuce a oběhu, tedy tak, že z něj vyloučíme autory a texty. Z toho plyne, že pod pojem literárního života je třeba zahrnout jednotlivce a skupiny jednotlivců (tedy ty, kdo hrají „literární“ role, kdo komunikují) stejně jako instituce (komplexní formalizované systémy činností směřujících k literárním cílům), sdělované literární obsahy – a také vzájemné vztahy všech těchto tří komponent.

2. Literární život je ukotven v širokém kontextu jazykové, komunikační a sociální aktivity.¹⁹ Z toho plyne požadavek rozlišovat mezi jednotlivými rolemi (*Handlungsrollen*) v oblasti literárně komunikačních aktivit (srov. SCHMIDT 1980: 34). Třídy těchto rolí jsou čtyři: aktivity produkce, aktivity sdělování, aktivity vnímání a aktivity zpracování.²⁰

3. Literární život chápu jako systém s vnitřní strukturou (tvořenou složkami a vztahy), do něhož patří i ta část okolí, která sice není součástí struktury, ale je připravena k interaktivním výměnám s ní.

Takovéto vymezení pojmu literární život odkazuje k úhrnu literární komunikace, v níž se jednotlivé aktivity odehrávají v souladu s pravidly systému. Elementy systému (účastníci literárně komunikačních procesů) se mohou dále konstituovat jako dílčí subsystémy. Vztahy mezi těmito elementy a subsystémy, mezi složkami a systémem, a konečně mezi systémem a jeho okolím se specializují podobně jako čtyři třídy rolí – na produkování, sdělování, vnímání a zpracování literárních obsahů. Za předmět sociologie literatury pokládáme veškerou oblast literární komunikace, systém literárního života i s jeho dílčími elementy a subsystémy. V tomto vymezení by se disciplína měla zaměřit na sociální interakce, k nimž dochází v uvedeném poli.²¹

---

¹⁸ To samé požaduje i Wittmann: „Každý výzkum interaktivního pole literárního života by ovšem došel ke zkresleným výsledkům, pokud by se neuznala rovnocenná vzájemná závislost všech jeho činitelů a pokud by byla zkoumání procesů zprostředkování přiznána výhradně pomocná funkce pro analýzu recepce.“ (WITTMANN 1982: 234).

¹⁹ Srov. Schmidtův hrubý náčrt empirické teorie literatury (SCHMIDT 1980: 11 až 14). Srov. také GÜNTHER 1972: 296.

²⁰ Ve skutečnosti ovšem bude ve většině případů komunikačních aktivit docházet ke kombinaci několika nebo dokonce všech uvedených tříd.

²¹ Též Reinhard Wittmann poukázal v nedávné době na to, že literární život je „jevem o mnoha centrech“, že „není orientován na jedno jediné ohnisko, nýbrž

Subsystémem literárního života jsou kupříkladu literární časopisy, nakladatelství, ale i takové abstraktní systémy uchováající nebo řídící proces literární komunikace, jako jsou systémy stylů či žánrů.²² Zvláště názorným příkladem elementu literárního života, který má sám systémovou povahu, je literární skupina (jako každá jiná skupina je i literární skupina určitým sociálním systémem). Proto můžeme obecně literární skupiny pokládat za subsystémy literárního života. Schmidt v návaznosti na Luhmanna vyměňuje, že každý ze „systémů komunikačních aktivit“ musí:

- 1) mít vnitřní strukturu;
- 2) umožňovat oddělování vnitřku a vnějšku podél relativně stabilních hranic (jelikož systém musí být rozeznatelný pro ty, kdo jsou aktivní uvnitř něj, a zároveň oddělený od dalších systémů);
- 3) být sociálně akceptován a plnit sociální funkci (SCHMIDT 1980: 39, srov. též Luhmann o teorii sociálních systémů, in LINK – LINK-HEER 1980: 52–54).

Tato omezení musí platit i pro subsystém literární skupiny. Navíc ji charakterizují i další rysy, zejména více či méně patrný stupeň organizovanosti, který literární skupinu odlišuje od literárního proudu.²³ Pokud k literární skupině vztáhneme čtveřici výše zmíněných tříd komunikačních rolí, ukáže se, že se v činnosti skupiny vyskytují všechny, a dále i to, že jejich podíl na celkové aktivitě skupiny je přibližně stejný.²⁴ Jiné subsystémy literárního života mají naopak tendenci soustřeďovat se jen na některou z rolí. Tak se například literární časopis specializuje na činnosti sdělování a zpracování, nakladatelský podnik na aktivity sdělování atd.

Jelikož literární skupiny sdružují převážně autory, tedy „producenty“ literatury, není žádným překvapením, že role **producenta** nalézá v životě skupiny svůj výraz vždy.

---

představuje systém několika navzájem částečně se protínajících a překrývajících okruhů různorodých materiálů.“ (WITTMANN 1982: 235)

²² Srov. komentáře k systematické povaze literární tradice u SŁAWIŃSKÉHO (1975: 151–172).

²³ Link – Link-Heerová uvádějí, že „literární seskupení mají tendenci »krystalizovat« a konstituovat se v průsečíku mezi vrstvou inteligence jisté sociální skupiny a sociálního či kulturního hnutí. O literárních proudech budeme mluvit, jestliže autoři sdílejí literární orientaci spontánně, aniž by se spojovali například kolem nějakého časopisu. Jedině v opačném případě budeme příslušnou komunitu pokládat za skupinu v užším slova smyslu“ (LINK – LINK-HEER 1980: 340).

²⁴ Tato tvrzení se opírají o můj vlastní výzkum sovětských literárních skupin ze 20. let 20. století.

Jako agent **sdělování** skupina funguje tehdy, když vydává publikace svých členů nebo když přispívá k šíření literatury prostřednictvím dalších médií (čtení pro veřejnost, skupinová účast v debatách, recenzování atd.).

Dále je skupina samozřejmě společenstvím **vnímatelů**, kteří čtou literaturu především z profesionálních důvodů a tvoří publikum pro přednes prací dalších členů. Často se pro zúčastněné autory skupina stává prvním odborným publikem, slouží jim jako „zkušební trh“, kde mohou nabídnout svůj literární produkt a kde si také mohou vzhledem k vnímateli dovolit více než kdekoli mimo skupinu.

A nakonec, skupina je do značné míry i tím, kdo **zpracovává** literární texty. Jsouce literární institucí socializace (řada literárních skupin se za ni de facto považovala), skupina předložené texty hodnotí a posvěcuje. Práce kritiků spočívá téměř výlučně v takovémto zpracování, provozovaném cestou vytváření vlastních sekundárních textů.

Jak plyne z mého vlastního výzkumu počátečního období sovětské literatury, literární skupina může být ze své podstaty pozorována jako systém, jehož vnitřní struktura je zmenšeninou či modelem literárního života jako takového.

Přeložili Tomáš Pavlíček a Pavel Janáček.

■ LITERATURA

ARONSON, Mark Isidorovič – REJSER, Samuel Abramovič
1929 *Litěraturnyje kružki i salony* (Leningrad: Priboj) [reprint: Leipzig, 1973]

BARCK, Joachim
1976 „Rezeption als Verarbeitung von Texten. Am Beispiel von Anthologien und Lesebüchern“; in Waletzki Raitz, E. Schütz (edd.): *Der alte Kanon neu* (Opladen: Westdeutscher Verlag), s. 208–224

BECKER, Eva Dorothea – DEHN, Manfred
1968 *Literarisches Leben. Eine Bibliographie* (Hamburg: Verlag. für Buchmarkt-Forschung)

EJCHENBAUM, Boris
1927 „Litěratúra i pisatel“; *Zvezda* 5, s. 121–140

ESCARPIT, Robert
1961 *Das Buch und der Leser. Entwurf einer Literatursoziologie* (Köln – Opladen: Westdeutscher Verlag)

FIEGUTH, Rolf

1975 „Semantik und literarische Tradition. Ein strukturalistisches Gesamtkonzept der Literaturwissenschaft“; in Janusz Sławiński (ed.): *Literatur als System und Prozess* (München: Nymphenburger Verlagshandlung), s. 11–39

FRYBES, Stanisław

1976 „Koncepcje badań nad życiem literackim“; in H. Markiewicz, J. Sławiński (edd.): *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa* (Kraków: Wydawnictwo Literackie), s. 455–466

FÜGEN, Hans Norbert

1971 *Die Hauptrichtungen der Literatursoziologie und ihre Methoden* (Bonn: Bauvier)

GŁOWIŃSKI, Michał

1975 „Literarische Gruppe und Poesiemodell – Das Beispiel der Gruppe Skamader“; in R. Fieguth, K. Bartosziński (edd.): *Literarische Kommunikation* (Kronberg: Scriptor-Verlag), s. 43–66; cit dle „Grupa literacka a model poezji (przykład Skamandra)“; in MG: *Dzieło wobec odbiorcy. Szkice z komunikacji literackiej. Prace wybrane tom III.* (Kraków: Universitas), s. 190–206

GŁOWIŃSKI, Michał et al. (edd.)

1972 *Zarys teorii literatury* (Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych)

GÜHLICH, Elisabeth – RAIBLE, Wolfgang

1977 *Linguistische Textmodelle. Grundlagen und Möglichkeiten* (München: Fink)

GÜNTHER, Hans

1972 „Die Konzeption der literarischen Evolution“; in Jens Ihwe (ed.): *Literaturwissenschaft und Linguistik* (Frankfurt/M: Athenäum Fischer Taschenbuch Verlag), díl 1, s. 285–310

GUTHKE, Karl S.

1975 *Literarisches Leben im 18. Jahrhundert in Deutschland und in der Schweiz* (Bern – München: Francke)

HANSEN-LÖVE, Aage A.

1978 *Der russische Formalismus. Methodologische Rekonstruktion seiner Entwicklung aus dem Prinzip der Verfremdung* (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften)

HAUBRICHS, Wolfgang

1974 „Zur Relevanz von Rezeption und Rezeptionshemmung in einem kybernetischen Modell der Literaturgeschichte. Ein Betrag zum Problem

der Periodisierung“; in W. Müller-Seidel (ed.): *Historizität in Sprach- und Literaturwissenschaft* (München: Fink), s. 97–121

IHWE, Jens a kol.

1974 „Zu Götz Wienold, Semiotik der Literatur“; in: *Probleme und Perspektiven der neueren textgrammatischen Forschung*, dil 1. (Hamburg: Buske), s. 151–163

KAYSER, Wolfgang

1959 „Das literarische Leben der Gegenwart“; in týž: *Deutsche Literatur in unserer Zeit* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht), s. 151–163

KROLL, Walter

1974 „Polska znanost o književnosti u kontekstu novije kniževnoteorijske diskusije“; *Umjetnost riječi* 18, č. 2–4, s. 95–121

LINK, Jürgen – LINK-HEER, Ursula

1980 *Literatursoziologisches Propädeutikum* (München: Fink)

MEDVEDĚV, Pavel Nikolajevič

1976 *Die formale Methode in der Literaturwissenschaft* (Stuttgart: Metzler)

MERKER, Paul

1921 *Neue Aufgaben der deutschen Literaturgeschichte* (Leipzig – Berlin: Teubner)

RIESER, Hannes – WIENOLD, Götz

1979 „Vorüberlegungen zur Rolle des Konzepts der Textverarbeitung beim Aufbau einer empirischen Sprachtheorie“, in W. Burghardt, K. Hölker (edd.): *Text processing* (Berlin – New York: de Gruyter), s. 20–48

SAKULIN, Pavel Nikitič

1925a *Sociologičeskij metod v literaturovėdėniji* (Moskva: Mir)

1925b *Sintėtičeskoje postrojenie istorii literatury* (Moskva: Mir)

SCHARFSCHWERDT, Jürgen

1977 *Grundprobleme der Literatursoziologie. Ein wissenschaftlicher Überblick* (Stuttgart: Kohlhammer)

SCHILLER, Dieter

1974 „Zu Begriff und Problem der Literaturgesellschaft“; in J. Bark (ed.): *Literatursoziologie 1. Begriff und Methodik* (Stuttgart: Kohlhammer), s. 28–38

SCHMIDT, Siegfried J.

1980 *Grundriss der empirischen Literaturwissenschaft*, 1. (Braunschweig – Wiesbaden: Vieweg)

SŁAWIŃSKI, Janusz

1975 „Literatursoziologie und historische Poetik“; in Rolf Fieguth, J. Sławiński (edd.): *Literatur als System und Prozess* (München: Nymphenburger Verlagshandlung), s. 173–202; cit dle „Socjologia literatury i poetyka historyczna“; in J. Sławiński (ed.): *Problemy socjologii literatury*, (Wrocław: Ossolineum), s. 29–52

SŁAWIŃSKI, Janusz et al. (edd.)

1976 *Słownik terminów literackich* (Wrocław: Ossolineum)

STEINMETZ, Horst

1977 „Textverarbeitung und Interpretation“; in: *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache. Díl 3.* (Heidelberg: Groos), s. 81–93

STRASZEWSKA, Maria

1976 „Problematyka badań nad życiem literackim“; in H. Markiewicz, J. Sławiński (edd.): *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa* (Kraków: Wydawnictwo Literackie), s. 440–454

STRIEDTER, Jurij (ed.)

1969 *Texte der russischen Formalisten*, díl 1. (München: Fink)

TYŃANOV, Jurij

1929 [Recenze sborníku Grice, Trenina a Nikitina]; *Slavische Rundschau* 1, č. 3, s. 191

1977 *Poetika. Istorija literatury: Kino* (Moskva: Nauka)

VIĚTOR, Karl

1934 „Programm einer Literatursoziologie“; *Volk im Werden* 2, s. 35–44

WIENOLD, Götz

1972 *Semiotik der Literatur* (Frankfurt/M.: Athenäum)

1976 „Das Konzept der Textverarbeitung und die Semiotik der Literatur“; *LILI* 7, č. 27–28, s. 46–54

WIRRER, Jan

1976 „Natürliche Textverarbeitung“; *Linguistik und Didaktik* 27, s. 247–250

WITTMANN, Reinhard

1982 *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert. Beiträge zum literarischen Leben 1750–1880* (Tübingen: Niemeyer)

ŻÓLKIEWSKI, Stefan

1979 *Kultura. Socjologia. Semiotyka literacka* (Warszawa Państwowy Instytut Wydawniczy)

1980 *Wiedza o kulturze literackiej* (Warszawa: Wiedza Powszechna)